

EEDER
EDEBÎ ELEŞTİRİ DERGİSİ
ISSN: 2602-4616

Cilt V, Sayı I, Yıl 5, Mart 2021

“Şiir ve Bellek: Modern Türk Şiirinde Bellek Metaforları” Adlı Eser
Üzerine Bir Değerlendirme

Yazar/Author

Ali Asker OVA

Doktora Öğrencisi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi
aliaskerova@hotmail.com 0000-0003-3278-7074

Değerlendirilen Yayının Bilgileri

Kitap Adı: *Şiir ve Bellek: Modern Türk Şiirinde Bellek Metaforları*

Yazarı: Gökhan Tunç

Yayınevi: Ötüken Neşriyat

Yayın Yeri ve Yılı: İstanbul 2020 (1. Baskı)

Sayfa Sayısı: 208

ISBN: 978-605-155-936-0

Yayın Bilgisi

Yayın Türü: Yayın Değerlendirme

Gönderim Tarihi: 08.02.2021

Kabul Tarihi: 04.03.2021

Yayın Tarihi: 31.03.2021

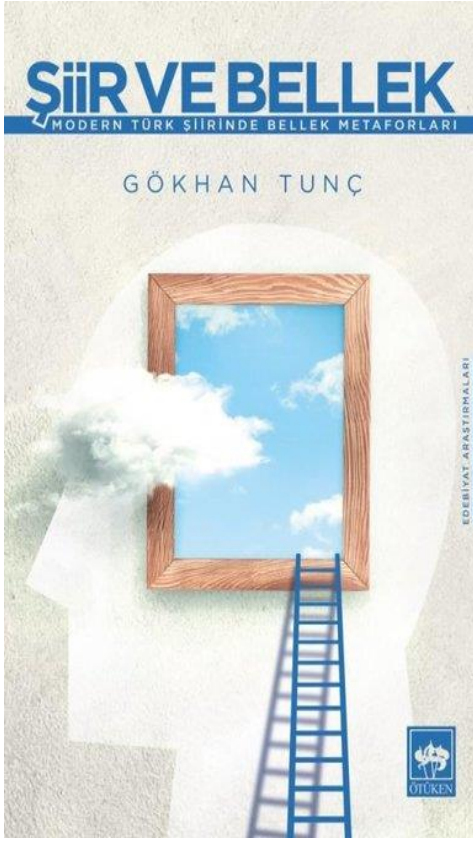
DOI: 10.31465/eeder.844029

Sayfa Aralığı: 279-283

Kaynak Gösterme/Citation

Ova, Ali Asker (2021). ““Şiir ve Bellek: Modern Türk Şiirinde Bellek
Metaforları” Adlı Eser Üzerine Bir Değerlendirme”, (Kitap Tanıtımı), *Edebî
Eleştiri Dergisi*, C V, S I, s. 279-283

(Bu makale, yazar beyanına göre, TR DİZİN tarafından öngörülen “ETİK
KURUL ONAYI” gerektirmemektedir.)

Şiir ve Bellek, sahasında adından çok söz ettirecek türden bir yapıt. Yepyeni bir yaklaşımla okuruna seslenen eser, modern Türk şiirinin farklı duruşlarını temsil eden şairlerin bellek algıları üzerine eğilmekte.

Eserde, şairlerin bellek yerine kullandıkları metaforlar ve bu metaforların anlamları üzerinde durulmuştur. Yazar; gündelik dilde var olan kavramsal metaforların, toplum ve şairlerin hatırlama sürecini ve dolayısıyla bellek algısını nasıl etkilediğini sorgulamaktadır. Eser boyunca bellek algısının modern Türk şiirindeki izini sürdüğünü ifade eden Tunç; modern Türk şiirinde hayal gücüyle inşa edilen belleklerden önce, bu metaforları açılımlayan kimi başat öğelerin varlığına değinir. Belleğin nasıl düşünüldüğü hakkında önemli ipuçları veren hatırlamaya ilişkin metaforların, kavramsal alandan şiir inşa edecek bellek alanına dönüşürken hangi aşamalardan geçtiğini sorgulayan yazar; şairlerin gündelik dilde bulunan kavramsal metaforları genişletip ayrıntılandırarak yahut birleştirerek şiir diline aktardıkları tezine ulaşır.

Araştırma-inceleme türündeki eser, yedi bölümden oluşmaktadır. Kısa bir “Ön Söz” ve “Giriş” bölümünden sonra esas konunun irdelendiği yapıt; “Metafor Kavramı”, “Bellek Kavramı”, “Modern Türk Şiirinde Bellek Metaforları” şeklinde üç ana bölümden oluşmuştur.

“Metafor Kavramı” bölümü, beş alt başlıktan oluşmaktadır. Bu bölüm, kavramın ne olduğu ve sınırlarının nereye değin ulaşabileceği cümlesiyle başlar (s.21). Aristo’ya uzanan yazar, C. Booth’un “Gerçeğe Uygun On tez” adlı yazısına değinir. Booth’un kavramla ilgili tanımını aktaran Tunç, kavramın köken bilgisini açıklar. Metaforun “meta” ve “pherein” sözcüklerinin bir araya gelmesiyle oluştuğunu ifade eden yazar, kelimeyi “öteye taşımak, aktarmak” şeklinde Türkçeye çevirir (s.21). Bu bölümde Aristoteles’in “Poetika” adlı eserinde kavramın nasıl verildiğini belirten Tunç, bu tanımın günümüze değin metafor algısını yönlendirdiği tespitinde bulunur.

Bu bölümün ilk alt başlığı “Metaforun İşleyişi”dir. Lakoff ve Johnson’un metafora yeni bakış açısı kazandırdığını belirten Tunç; Henry Roediger’in bir makalesine uzanarak, metaforun soyut ve somut algılar arasında gerçekleştiği fikrinin öne sürüldüğünü ifade eder (s.23). Metaforik düşünce kavramını açıklayan

Tunç, metaforların sözcükleri bilinen bağlamlarından koparıp yeni alanlara taşıdığını belirtir.

İkinci alt başlık “Metaforda Alımlayıcının Konumu”dur. Bu kısımda bir metaforun söylediği, yaptığı ya da kastettiği şeyin, bağlamın değişmesiyle belli ölçülerde değişeceği tezini savunan Tunç; konuyla ilgili olarak C. Booth’tan bir alıntı yaparak görüşlerini destekler (s.25).

Üçüncü alt başlık olan “Metaforların Önemi” bölümüne George Lakoff’un “Metaforlar öldürebilir.” (s.25) sözüyle başlayan yazar; metaforların gündelik hayattaki yerini sorgulayan çokça yazardan söz açar. Tunç’a göre metaforlar her zaman hayat kurtarmaz. Kimi zaman da öldürür. Lakoff’un Körfez Savaşı esnasında kalem aldığı bir yazısına atıfta bulunan Tunç; metaforun öldürücü tarafını Lakoff’un satırları ile refere eder. Lakoff’un görüşlerinden yola çıkan Tunç’a göre metaforlar, kişilerin hem zihinlerini hem de davranışlarını yönlendirebilir (s.27).

Dördüncü alt başlık “Dil, Metafor ve Düşünce”dir. Bu bölüme Proust’un bir cümlesiyle başlayan yazar, “Metaforik düşüncenin tarihi nedir?” sorusunu sorar. Steven Mithen’in konuyla alakalı görüşünü aktaran yazar, metaforun çok eski dönemlerden beri hayatın içinde olduğunu belirtir. Dil, metafor ve düşünce arasındaki ilişkinin tartışılan kadim bir mesele olduğunu vurgulayan Tunç, metaforların kişileri hem yönlendirdiğine hem de algıyı yansıttıklarına vurgu yapar (s.28). Dil ile düşünce arasındaki yakın ilişkinin bu çalışmanın temel çerçevelerinden biri olacağını belirten Tunç (s.28), metaforların dönemin egemen bakış açısı, kültürel kodları ve şairin düşüncesini gösteren kavramsal dünyaya açılması bakımından son derece önemli olduğunu vurgular.

“Edebî ve Gündelik Dil Arasında Metafor” adını taşıyan beşinci alt başlık, metaforun geleneksel algıda neye karşılık geldiği ile başlar. Şair ya da yazarın niçin metafora başvurduğunu açıklayan yazar; şairlerin kullandığı metaforlar ile gündelik dilde kullanılan metaforların arasında ne tür bir ilişki olduğunu sorgular. Şairlerin sıradan metaforları şiir diline doğrudan aktarmadıklarını belirten yazar, gündelik dil ve düşünceden alınan kadim malzemenin şiir tezgâhında yeniden dokunduğunu vurgular (s.33). Metaforların gündelik dile mi, şiir diline mi ait olduğu sorusuna cevap arayan Tunç; yeni ve özgün bir bakış açısı getirir: “geleneksel metaforlar”, “yaratıcı metaforlar”. Geleneksel metaforların atıfta bulunmak için kullanıldığını belirten yazar, özgün olanın yaratıcı metaforlar olduğunu vurgular. Yazara göre yaratıcı metaforlar öz itibarıyla eskiden beri var olsalar da kullanım şekliyle tamamen yeni ve kişiye özgüdür.

İkinci ana bölüm olan “Bellek Kavramı”, üç alt başlıktan oluşmaktadır. Paul Ricoeur’un “Hafıza, Tarih ve Unutuş” adlı eserinden söz açan Tunç; yazarın anı ve hatırlama kelimelerine dikkat çeker (s.37). Aktif ve pasif olmanın belleğin iki ana ögesi olduğunu belirten yazar, bellek kelimesinin ne’liğini sorgular. Arapça eş anlamlısı olan “hafıza” kelimesinin saklama, koruma manasına gelen “hfz”dan geldiğini belirten Tunç; belleğin geçmişi hemen her şeyi ile koruyup sakladığına dikkat çeker. Kodlama, depolama ve çağrılmadan bahseden yazar, sosyal bilimlerin belleğe olan ilgisinin belleğin kompleks yapısından kaynaklandığını belirtir. Bu bölümde, edebiyattan ziyade felsefe ve psikoloji alanlarında belleğin ne ifade ettiği üzerinde durulacağından söz eden yazar; bölümün ilk alt başlığı olan “Felsefede Bellek”e “mneme” sözcüğünün tanımı ve geçmişi ile başlar. Bellek ve bireysel

hatırlama olan “mneme”nin trajedi yazarlarınca kullanıldığına dikkat çeken yazar, sözcüğün felsefe sahasında ilk kez Platon tarafından kullanıldığını belirtir.

Bu bölümün ikinci alt başlığı olan “Bilimde Bellek Metaforları”, soyut-somut ilişkisinin metaforla bağlantısını sorgulayarak başlar. Metaforun nasıl ortaya çıktığını açıklayan yazar, belleğe ilişkin farklı dönemlerde farklı metaforların kullanılmasının bilim insanlarının dikkatini çektiğini söyler. Teknolojik gelişmelerin etkisine vurgu yapan Draaisma’nın görüşlerini yansıtan Tunç (s.45), belleğin onu oluşturan teknolojilere benzemeye başladığı fikrini önemser. Metaforların kavramsal sistemimizin ve gündelik hayatın bir parçası olduğunu vurgulayan Tunç, teknolojik dönüşümlerin bellek metaforlarını da dönüştürdüğünü belirtir.

Bölümün üçüncü alt başlığı “Bellek ve Sinema”dır. Bu bölümde sinema sanatında belleğin teknolojikleşmesine vurgu yapılacağından söz eden yazar, sinema-bellek ilişkisinin kompleks yapısından söz açar (s.47). Yazara göre kurgu oluşturulurken belleğe ilişkin başat öğelerden olan hatırlama ve unutma ön plandadır. 1975 yapımlı “Zerkalo” (Ayna) adlı yapıttan söz eden Tunç, bu filmin belleğe ilişkin doğrudan temsillerinden bahseder. Tüm sanat eserlerinin belleğe dayandığı savıyla öne çıkan Tarkovski’yi refere eden yazar, Tarkovski’nin “aynadan yansıyan rüyaya benzer olaylar aslında uzun dönem sonra belleğin ona sürdükleridir”, tezinden hareketle Tarkovski’nin bu filmde ayna-bellek metaforunu kullandığını belirtir. Bu metaforun süreçte şairlerce de sık sık kullanıldığına değinen Tunç, bir diğer önemli metaforun su olduğundan bahseder. Kunio Kato’nun ödüllü bir kısa animasyonuna eğilen yazar, suyun belleğe karşı geldiğini belirtir.

Bu eserin ana bölümü olan “Modern Türk Şiirinde Bellek Metaforları” bölümü, altı alt başlıktan oluşmaktadır. İlk alt başlık olan “Hatırlamaya, Unutmaya ve Belleğe Dair Bazı Kavramsal Metaforlar” bölümünde (s.59) şairlerin gündelik dilde bulunan kavramsal metaforları genişletip ayrıntılandırarak yahut birleştirerek şiir diline aktardıkları tezine ulaşan yazar, şiir dilindeki metaforlar gündelik dili belirlemez, aksine gündelik dilin kimi metaforlar şiir dilini etkiler tezini savlar. Konuyla ilgili olarak kavramsal metaforları şöyle sınıflar:

- Hatırlamak Bakmaktır
- Hatırlamak Yaşamdır/Unutmak Ölümdür
- Hatırlamak Uyanmaktır
- Hatırlamak Yazmaktır/Unutmak Silmektir
- Bellek İnsandır
- Bellek Nesnedir
- Bellek Mekândır

Bölümün ikinci alt başlığı olan “Mitolojinin Belleği”nde Yunan mitolojisinden söz açan yazar, Lethe, Hades (s.68) ve Orfeus’tan uzun uzadıya söz eder (s.69). Modern Türk şiirindeki Orfeus yansımalarına eğilen Tunç, Orfeus ile hatırlama arasındaki bağa değinir (s.60).

Bu bölümün üçüncü alt başlığı “Doğanın Belleği”dir. Bu kısımda (s.75) Modern Türk şiirindeki yansımalarına da değinilen bellek metaforları şöyledir: Su, Bulut ve Gökyüzü, Hatırlama Metaforu Olarak Kar ve Yağmur, Güneş, Bellek ve Hatırlama Metaforu Olarak Kuş, Arı ve Diken, Kurt.

Dördüncü alt başlık olan “Nesnenin Belleği”nde aynaya vurgu yapan yazar, modern Türk şiirinde bellek metaforu olarak en çok yararlanılan nesnenin ayna olduğunu söyler (s.119). Bu bölümde değinilen diğer metaforlar ise şunlardır: Torba ve Bohça, Sandık, Buhurdan, Masa, Kitap ve Defter, Çiçek Dürbünü, Pencere ve Kapı.

Beşinci alt başlık “Mekânın Belleği”dir. Yazar; şairlerin bellekle mekânı birlikte kullanmasını, belleğin hatıraları depolama alanı olmasına bağlayarak soyut bir olgu olan belleğin mekânsal bir metaforla somutlandığını belirtir (s.151). Bölümde sözü edilen bellek metaforları şunlardır: Kuyu, Çeşme, Mezar, Orman, Bahçe, Ahır, Saray, Savaş Alanı, Labirent, Sokak, Ev, Oda, Bodrum Katı, Çatı Katı/Tavan Arası, Otel, Müze.

Altıncı alt başlık olan “Teknolojinin Belleği” bölümünde şairlerin değişen teknolojiden etkilenmemelerinin mümkün olmadığını vurgulayan yazar, bilim ve sinemada dijitalleşen belleğe geçişin şiire göre daha hızlı ve kolay olduğuna dikkat çeker (s.180). Yazara göre şairlerin bellek algısı, çoğunlukla teknolojik gelişmelerle yakın bir ilişki içinde olmamıştır. Bu bölümde değinilen bellek metaforları şunlardır: Fotoğraf, Teleks, Disket ve Bilgisayar.

Yazar; çalışmasının sonuç bölümünde, giriş bölümünde sorduğu sorulara cevap bulmaya çalışır. Cevap vermeye çalıştığı ilk soru, bilimde ve sinemada teknolojik dönüşümle birlikte dijitalleşen bir bellek algısı varken şiir dilinde durumun nasıl olduğu konusundadır (s.193). Burada yazar, -şiir dilinde her ne kadar aksi örnekler de bulunsa da- büyük oranda teknolojik söylemin sahiplenmediği tespitinde bulunur. Tunç’a göre dijital metaforların yerine su ve ayna gibi bellek metaforları, farklı ideoloji ve poetikalara sahip yazarlarca sürdürülür.

Eserin bir başka tezi de gündelik dilde yer alan kavramsal metaforların şairlerin bellek metaforlarını belirlediğine yöneliktir (s.196).

Kitabın son iddiası ise Yahya Kemal ve Ahmet Haşim’de var olan kusursuz bellek algısının özellikle İkinci Yeni şairleriyle birlikte eksik ve kusurlu belleğe doğru evrilmesidir. Böylelikle İkinci Yeni ile birlikte modernist bellek algısına yakın bir anlayış geliştiğini ileri sürer (s.197).

Modern Türk şiirinin neredeyse tümünü kuşatan yaklaşımıyla sahasında başyapıt sayılabilecek türden bir eser olan *Şiir ve Bellek*, kusursuz bellek arayışına katkısı ile mutlaka üzerinde durulması gereken eserlerden biri olarak değerlendirilmelidir.